

Stara i Nowa Europa. Własność – rynek – osobowość (Old and New Europe. Property – Market – Personality), red. Zbigniew Galor i Barbara Goryńska-Bittner, Akademia Rolnicza im. Augusta Cieszkowskiego, Poznań 2000, s. 266.

Nakładem Katedry Nauk Społecznych Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego w Poznaniu ukazała się w 2000 roku książka pod tytułem

Stara i Nowa Europa. Własność – rynek – osobowość. Publikacja zawiera artykuły kilkunastu autorów, polskich i zagranicznych.

Praca składa się z czterech części. W pierwszej z nich, zatytułowanej *Stara i Nowa Europa*, podjęto ogólne rozważania na temat Europy. Zburzenie muru berlińskiego i powstanie Unii Europejskiej symbolizuje tworzenie się Nowej Europy. B. Goryńska-Bittner w swoim artykule *Europa jako wspólnota wyobrażona* twierdzi, że Europa to nie tylko wspólnota gospodarcza i polityczna. Układem odniesienia dla milionów Europejczyków są wspólne subiektywne wyobrażenia europejskości, które kształtują rzeczywistość społeczną i motywują do określonych działań.

O procesach regionalizacji w Polsce i związanych z tym kontrowersjach pisze J. Stępień. Autor — przytaczając konkretne wypowiedzi — podkreśla, że powstałe regiony i euroregiony są traktowane przez część społeczeństwa i niektórych polityków jako ucieczka od struktur organizacji państwowej. Ich zdaniem procesy regionalizacji pogłębiają także różnice ekonomiczne między różnymi obszarami kraju.

Dwa kolejne artykuły, autorstwa Z. Kaczmarka i A. Purgacza, przedstawiają w aspekcie historycznym wcześniejsze próby jednoczenia się Europy. Obydwa artykuły, bardzo podobne treściowo, mają wydźwięk typowo dydaktyczny — opisują w konwencjonalny sposób szeroko znane fakty historyczne. Dlatego należało się zastanowić, czy warto było je umieścić w tej pracy, która nie ma przecież charakteru podręcznika do europeistyki.

Właśnie omówieniu koncepcji nowej nauki o Europie poświęcony jest interesujący tekst V. Barandovskiej-Frank, zamykający pierwszą część pracy. Z języka esperanto przetłumaczył go Z. Galor, współredaktor tomu. Autorka w krytyczny sposób przyjrzała się przedmiotowi badań powstałej dziedziny. Okazuje się, że nie jest łatwo wykazać swoistość współczesnej Europy, stworzyć paradygmat europejskości. Swoje tezy autorka popiera ciekawymi faktami z historii kultury greckiej, azjatyckiej, a przede wszystkim językoznawstwa. Podważa odrębność współczesnej kultury europejskiej z tej racji, że Europejczycy z chęcią importują wzorce kulturowe z USA. Europeistyka jako nauka powinna więc skoncentrować się na najlepszych osiągnięciach humanistyki i zachować to, co jeszcze zostało z cywilizacji europejskiej.

Podtytuł recenzowanej książki *Własność - rynek - osobowość* odnosi się do tematyki trzech pozostałych części pracy. W procesie integracji europejskiej przeobrażają się, zwłaszcza w krajach Europy Środkowo-Wschodniej, stosunki własności, wytwarza się wolny rynek, a co za tym idzie, zmieniają się postawy i osobowości ludzi poddanych tak radykalnym procesom.

Część poświęconą zmianom własności i ich konsekwencjom społecznym otwiera artykuł Z. Galora pt. *Stara własność w Nowej Europie* omawiający procesy przekształcania państwowych i uspołecznionych form własności w prywatną własność kapitalistyczną. W Polsce na początku lat dziewięćdziesiątych prywatyzacja miała gwałtowny charakter. W rezultacie okazało się, co szczególnie podkreśla autor, że nie liczone się zbyt z kosztami społecz-

nymi tych zmian. W dalszym ciągu w myśleniu o stosunkach własności często funkcjonują stereotypy poznawcze zaczerpnięte z ekonomii neoklasycznej.

Z. Chyra-Rolicz w swoim opracowaniu charakteryzuje spółdzielczość w Europie Zachodniej, która w przeciwieństwie do Polski odradza się, zwłaszcza w środowiskach wiejskich, również tam, gdzie państwo wycofuje się z funkcji opiekuńczych. Dlatego powstające spółdzielnie działają przede wszystkim w sferze usług socjalnych i opieki społecznej. Autorka zwraca uwagę, że spółdzielcze formy własności są jednym ze sposobów zmniejszenia bezrobocia poprzez aktywizację kobiet czy osób starszych, czyli tych grup, które mają mniejsze szanse na rynku pracy.

W strukturę stosunków własnościowych wpisują się nie tylko posiadacze dóbr i usług, ale również kategorie osób biednych. O. Meldgaard w artykule *Stara i nowa bieda w Europie* przedstawia ewoluowanie pojęcia biedy. We współczesnej Europie bieda nie oznacza już tylko braku środków na fizyczne przeżycie, ale ma konotacje socjologiczne. Dlatego autorka posługuje się trafniejszym pojęciem społecznego wykluczenia, które oznacza brak możliwości realizacji powszechnie panujących standardów życia. Podstawowym powodem społecznej marginalizacji jest bezrobocie wynikające z braku zapotrzebowania na pracowników o niskich kwalifikacjach.

Ostatnią pozycją tej części pracy jest tekst L. Wrocińskiej-Sławskiej pt. *Pomoc społeczna w Starej i Nowej Europie*, w części korespondujący z tekstem Z. Chyry-Rolicz.

Część trzecią poświęconą roli rynku otwiera artykuł T. Kujaczyńskiego pt. *Stosunki własności a integracja z Unią Europejską*. Ze względu na zawartość tekst ten należałoby umieścić w części poprzedniej. Ponadto w spisie treści oraz w streszczeniu ma on odmienny tytuł: *Własność i rynek a integracja z Unią Europejską*. Autor opisuje koncepcje własności prywatnej w różnych doktrynach społecznych, ponadto skupia się na zagadnieniach ochrony własności intelektualnej i przemysłowej.

Za znakomity należy uznać kolejny tekst, pióra H. Paszkego, pt. *Postęp i regres w zarządzaniu zasobami ludzkimi w Europie*, prezentujący aktualne tendencje w zarządzaniu personelem. Personel uznawany jest za podstawowy i strategiczny element firmy, którego jakość powoduje przewagę konkurencyjną na rynku. W założeniu oznacza to realizację w zakładzie pracy wartości humanistycznych, ale w rzeczywistości podwyższanie jakości zasobów ludzkich dotyczy przede wszystkim elity specjalistów, natomiast wobec przeważającej części nisko wykwalifikowanej załogi stosuje się ilościową redukcję. Autor wyraźnie stawia tezę, że takie działania świadczą o zakamuflowanym instrumentalnym podejściu do pracownika i dominacji aspektu ekonomicznego w funkcjonowaniu przedsiębiorstwa.

W. Łuczka-Bakuła w artykule *Adaptacja przedsiębiorstw do współczesnych procesów integracji i globalizacji* bardzo ogólnie podeszła do tytułowego zagadnienia. Stworzenie jednolitego rynku stawia przed polskimi firmami konieczność podjęcia procesów dostosowawczych, aby sprostać zwią-

szanej konkurencji. Głębokie przeobrażenia dotyczą zarówno struktur produkcyjnych i technologii, jak i form organizacji i zarządzania.

Jednym z lepszych artykułów recenzowanej książki jest opracowanie J. Reichela pt. *Antyrynek? System bezgotówkowej wymiany lokalnej w Europie*. Autor prezentuje istotę systemu bezgotówkowej wymiany lokalnej nazywanego w skrócie LETS. Podstawą tego systemu jest fakt, że każdy człowiek może świadczyć swoje usługi na rzecz innych i korzystać z ich oferty w procesie wymiany, która najlepiej się sprawdza w społeczności lokalnej. Do rozliczeń tylko wewnątrz sieci używa się quasi-waluty. System LETS jest szczególnie korzystny dla ludzi ubogich i bezrobotnych, którzy nie dysponując dużymi środkami finansowymi, mogą poprzez uczestnictwo w systemie osiągnąć dochody, rozwijać swoje umiejętności, nawiązywać więzi społeczne i w ten sposób likwidować poczucie wykluczenia społecznego.

Ostatnia część książki, zatytułowana *Osobowość a europejskie stosunki własnościowo-rynkowe*, poświęcona jest przemianom w strukturach osobowości wynikających ze zmian w sferze społeczno-gospodarczej. Zawiera artykuły T. Popławskiego, A. Borowicza i K. Wojnowskiego. Na uwagę zasługują przede wszystkim dwa pierwsze teksty. Artykuł T. Popławskiego analizuje typy osobowościowe charakterystyczne dla peryferium. Autor posługuje się pojęciem peryferyjności jako obszaru z dala od nowych idei i wartości, ze spetryfikowanymi stosunkami społecznymi. Społeczeństwo takie wytwarza osobowość zaściankową, która tkwi między presją ze strony otoczenia i wyzwaniem nowoczesnej rzeczywistości. W Polsce powszechnym typem osobowości peryferyjnej był typ człowieka „zaradnego”, który — chcąc polepszyć swoją sytuację materialną — podejmował działania w nielegalnych niszach gospodarki socjalistycznej (wyjazdy handlowe, dodatkowe etaty, tzw. fuchy). Nie zgadzam się jednak z autorem, że ten typ osobowości łatwo jest przekształcić w nowych realiach społecznych w przedsiębiorcę. Osobowość „zaradna” sprawnie funkcjonowała, wykorzystując złą kontrolę starego systemu (np. słaba dyscyplina pracy). Człowiek podejmujący działania dodatkowe nie ryzykował utratą podstawowych dochodów, a więc nie podejmował ryzyka kojarzonego z osobowością przedsiębiorczą i rynkiem. Postawę taką przejawiali natomiast tzw. prywaciarze, którzy sami tworzyli dla siebie miejsca pracy, ponosząc przy tym ryzyko egzystencjalne.

Artykuł A. Borowicza o zróżnicowaniu osobowości rozwija tę problematykę. Autor przedstawia wyniki badań nad mechanizmami osobowościowymi w procesie zmian systemowych. Wyróżnił cztery podstawowe typy osobowościowe: twórcy, osobowości koniunkturalne i pasożytujące oraz ulegający marginalizacji. Ten ostatni typ najostrej ujawnił się w wyniku procesów transformacji. Obejmuje on kategorie bezrobotnych, więźniów, bezdomnych. Gospodarka wolnorynkowa stwarza zapotrzebowanie przede wszystkim na osoby o osobowości twórczej.

Zamykający książkę artykuł K. Wojnowicza pt. *Osobowościowe uwarunkowania europejskich procesów integracyjno-wspólnotowych* wyróżnia się na

tle pozostałych tekstów bardzo zawiłym stylem, w którym jest wiele zbytecznego naukowego żargonu.

Książka zawiera także noty biograficzno-bibliograficzne o autorach w języku polskim i angielskim.

Uważam, że recenzowana książka stanowi interesującą pozycję na rynku wydawniczym wśród publikacji o integracji europejskiej. Niewątpliwą jej zaletą jest ukazanie zależności między zmianami w sferze ekonomicznej a tworzeniem się nowych typów osobowości w Europie. Widoczny jest również nacisk, jaki autorzy publikacji kładą na społeczne koszty transformacji społecznej i integracji z Unią Europejską. Książka nie ma jednak charakteru pesymistycznego. Autorzy pokazują, jak Nowa Europa próbuje sobie radzić z bezrobociem i społeczną marginalizacją. Przykładem tego są spółdzielnie czy system LETS. Publikacja pokazuje więc rozwiązania, z których skorzystać może także Polska.

Iwona Kaczmarek-Murzyniec